

PEDAGOGLARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK KOMPETENTLIGI

Toshmatov Davron Abdukarimovich

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

Ijtimoiy psixologiya fakulteti 2-bosqich talabasi

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Bugungi kunda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatadigan, ijtimoiy-psixologik muhitni boshqara oladigan va ta'lim jarayonini insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etuvchi mutaxassis sifatida namoyon bo'lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy-psixologik kompetentlik pedagogning o'zaro munosabatlarni to'g'ri tashkil etish, konfliktlarni samarali hal etish, o'quvchilar psixologiyasini anglash hamda sog'lom ijtimoiy muhit yaratish kabi ko'nikmalar majmuasini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiya pedagog faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri bo'lib, ta'lim sifati va tarbiya jarayonining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida ta'lim sifatini oshirish, pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularning zamonaviy kompetensiyalarini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Jumladan, "ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish va ularning jamiyatdagi nufuzini yuksaltirish davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi" deb ta'kidlanadi [1]. Ushbu fikr pedagoglarning nafaqat kasbiy, balki ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarini rivojlantirish zaruratini ham asoslab beradi.

Shuningdek, boshqa bir muhim normativ hujjatda "pedagog kadrlarning zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish" zarurligi qayd etilgan [2]. Bu esa pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar, interaktiv metodlar va reflektiv faoliyatning ahamiyatini yanada oshiradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, ularning motivatsiyasi va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, kommunikativ madaniyat, empatiya, stressga chidamlilik va refleksiya kabi komponentlar pedagog faoliyatining ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimida ushbu kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada

Date: 27th March-2026

ilmiy izlanishlarni chuqurlashtirish va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

Pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligi zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining muhim kasbiy sifatlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu kompetensiya pedagogning nafaqat bilim berish faoliyatida, balki o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot o'rnatishida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy-psixologik kompetentlik pedagogning kommunikativ qobiliyatlari, empatiyasi, stressga chidamliligi, konfliktlarni boshqarish ko'nikmalari va reflektiv fikrlash darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

Avvalo, pedagogning kommunikativ kompetensiyasi uning ijtimoiy-psixologik kompetentligining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. O'qituvchi o'quvchilar bilan ochiq, samimiy va konstruktiv muloqot o'rnatish olishi, ularning fikrlarini hurmat qilishi hamda dars jarayonida faol ishtirokni ta'minlashi zarur. Ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, samarali kommunikatsiya o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshiradi va ularning ijtimoiy faolligini rivojlantiradi [3]. Shu sababli, pedagoglar nutq madaniyatini rivojlantirish, faol tinglash va savol berish texnikalarini egallash orqali o'z kommunikativ salohiyatini mustahkamlashlari lozim.

Bundan tashqari, empatiya – ya'ni boshqalar his-tuyg'ularini tushunish va ularga hamdardlik bildirish qobiliyati pedagog faoliyatida muhim o'rin tutadi. Empatik yondashuv o'quvchilar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatishga yordam beradi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, empatiya darajasi yuqori bo'lgan pedagoglar o'quvchilar bilan kamroq konfliktga kirishadi va sinfda ijobiy psixologik muhitni yaratadi [4]. Shu bilan birga, empatiya pedagogning individual yondashuvni amalga oshirishiga imkon beradi, ya'ni har bir o'quvchining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi.

Ijtimoiy-psixologik kompetentlikning yana bir muhim elementi bu konfliktologik kompetensiyadir. Ta'lim jarayonida turli xil ziddiyatli vaziyatlar yuzaga kelishi tabiiy holat bo'lib, ularni to'g'ri boshqarish pedagogning kasbiy mahoratini belgilaydi. Konfliktlarni samarali hal etish uchun o'qituvchi muammoni tahlil qila olishi, tomonlar manfaatlarini inobatga olishi va konstruktiv yechim topa bilishi kerak. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, konfliktlarni boshqarish ko'nikmalari pedagogning stress darajasini kamaytiradi va uning kasbiy faoliyatida barqarorlikni ta'minlaydi [5].

Shuningdek, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligida refleksiya muhim o'rin tutadi. Reflektiv fikrlash o'qituvchiga o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va kelgusida ularni bartaraf etish imkonini beradi. Bu jarayon pedagogning o'z ustida ishlashiga, kasbiy rivojlanishiga va innovatsion yondashuvlarni qo'llashiga yordam beradi. Tadqiqotlarga ko'ra, refleksiya pedagogning kasbiy o'sishida muhim omil bo'lib, uning o'qitish usullarini takomillashtirishga xizmat qiladi [6].

Zamonaviy ta'lim muhitida pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar va interaktiv metodlarning o'rni ham

Date: 27th March-2026

beqiyosdir. Masalan, treninglar, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni modellash tirish kabi metodlar pedagoglarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuvlar orqali o'qituvchilar real pedagogik vaziyatlarga tayyorlanadi va o'z faoliyatida samarali strategiyalarni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bundan tashqari, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirishda uzluksiz kasbiy ta'lim tizimi muhim ahamiyatga ega. Malaka oshirish kurslari, seminarlar va ilmiy-amaliy konferensiyalar pedagoglarga yangi bilim va tajribalarni egallash imkonini beradi. Shu bilan birga, o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil o'qish va tajriba almashish jarayonlari ham ushbu kompetensiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Yana bir muhim jihat shundaki, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish nafaqat individual darajada, balki institutsional darajada ham qo'llab-quvvatlanishi lozim. Ta'lim muassasalarida ijobiy psixologik muhit yaratish, jamoada sog'lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish va pedagoglarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi. Rahbariyat tomonidan pedagoglarga metodik va psixologik yordam ko'rsatish, ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash ham muhim omil hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, pedagoglarning ijtimoiy-psixologik kompetentligi ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlovchi muhim omillardan biri bo'lib, uning tarkibiy qismlarini kompleks rivojlantirish zarur. Kommunikativlik, empatiya, konfliktologik ko'nikmalar va refleksiya pedagog faoliyatining ajralmas qismi sifatida shakllanishi lozim. Shu bois, mazkur kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ilmiy va amaliy yondashuvlarni takomillashtirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN MANBALAR:

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2020.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2019.
- [3] Usmonova D. K. Zamonaviy ta'limda pedagogning kommunikativ madaniyati shakllanishining psixologik xususiyatlari // O'zbekiston pedagogikasi. – 2022. – № 3. – B. 23–28.
- [4] Goleman D. Emotsional intellekt: nega u aqldan muhimroq? – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 89 b.
- [5] Abdullayeva N. S. Ta'lim muassasalarida konfliktologik vaziyatlarni boshqarishning pedagogik shartlari // Ilmiy xabarlar. – 2023. – T. 5, № 2. – B. 56–61.
- [6] Schon D. A. The reflective practitioner: how professionals think in action. – Routledge, 2018. – P. 34–38.

